

Verslag samenwerkende werkgroep Archeologie gemeente Lochem over 2025

Organisatie en ontwikkeling

Aan de werkgroep wordt deelgenomen vanuit het Historisch Genootschap Lochem-Laren-Barchem, de Elfmarken en AWN. Ze vormen daarmee in de praktijk ook de archeologische werkgroepen van de beide in Lochem actieve historische verenigingen.

Dit jaar zijn er 2 actieve deelnemers bij gekomen en is contact gekomen met meer metaaldetectoristen die actief zijn in de gemeente.

Om naast een actieve, maar kleine, kern van werkgroepleden toch ook breder meer mensen te betrekken bij archeologie in de gemeente Lochem is besloten een 'platform gemeente archeologie Lochem' op te zetten waarmee meer richtbaarheid aan alles wat er op dat gebied gebeurt gegeven kan worden. Daarmee kan de informatie breder en over meer geïnteresseerden verspreid worden. Dat kan ook de communicatie met de gemeente wat versterken. Het secretariaat daarvan ligt bij Dirk Jacques van De Elfmarken.

Medewerking aan en waarnemingen bij werkzaamheden in de gemeente

In 2025 is er door werkgroepleden tweemaal meegewerkt aan archeologische onderzoek.

Aan het eind van dit verslag worden de overige interessante officiële onderzoeken vermeld die in 2025 in de gemeente hebben plaatsgevonden.

Verder is de werkgroep 6 keer om aanvullende informatie gevraagd bij gepland archeologisch vooronderzoek.

Stadsmuur Westerwal

Bij reconstructie werkzaamheden aan de weg en parkeervakken aan de Westerwal in juli werden 'onverwacht' de restanten van de voormalige stadsmuur aangetroffen. Een graafmachine trok een stuk ervan af. Een op dat moment passerend raadslid waarschuwde de gemeente en Gerard Tiemessen werd ingeschakeld om vast te leggen wat er werd aangetroffen en de schade te beperken. Samen met de regioarcheoloog Emile Eimermann is verder noodonderzoek gedaan.

Korte samenvatting van de waarnemingen (door Emile Eimermann).

De muur is 1 m tot mogelijk ca. 1,20 m breed, maar is nu in losse stukken. De basis bestaat uit een pakking van vooral gebroken bakstenen en ijzeroerbrokken. Aan de meest noordelijke zijde is de muur nog het best bewaard gebleven (richting de oorspronkelijke stadspoort) en hier al vanaf 20 cm onder het maaiveld aanwezig. Opvallend is het gebruik van houten palen, waarvan afdrucken nog op twee plekken zijn te herkennen. Mogelijk duiden deze op een mogelijke weergang. De muur heeft op het best bewaarde deel nog een minimale hoogte van 1,20 m, maar de onderzijde en het diepste punt van de muur konden worden niet aangetoond. De gebroken oranje bakstenen die in de muur zijn verwerkt, hebben een breedte van 13-14 cm en een dikte van 8-8,5 cm. De bakstenen zijn voor de helft gebroken (breukstenen), maar zullen een oorspronkelijke lengte van ca. 26-28 cm hebben gehad. De ijzeroer brokken hebben ongeveer een dikte van ca. 10 cm, een breedte van ca. 17 cm en een lengte tot ca. 20 cm. Het baksteenformaat en het gebruik van ijzeroerbrokken binnen de pakking valt goed in de 14^e eeuw te dateren. Dit komt overeen met het historische gegeven dat Lochem rond 1330 een stenen stadsmuur mocht bouwen.

Proefsleuven onderzoek Lenderinkstege, Laren

Bij het proefsleuven onderzoek aan de Lenderinkstege in Laren dat begin december door ADC Archeoprojecten is uitgevoerd, is op aanraden van de regioarcheoloog een uitnodiging uitgegaan naar de werkgroep of men geïnteresseerd was daaraan deel te nemen, één persoon per dag. Uiteindelijk hebben een 4-tal mensen, deels ook vanuit Awn Zutphen, deelgenomen. En er is verder door twee metaaldetectoren gezocht rond de sleuven.

Detectorist Edwin Rechterschot meldde dat er niet echt interessant materiaal is aangetroffen. Gevonden zijn enkele duitjes, Willem centen, Leeuwen centen en musket kogels. Wel waren er heel veel granaat scherven.

De leukste vondst was een klein tinnen fluitje (zie foto's). Hoe oud dat is? [wg dossier 4115]

De resultaten van het onderzoek kunnen mogelijk leiden tot verder onderzoek op een deel van het terrein. Bekend is in ieder geval dat middeleeuwse bewoning onder de oude enk aanwezig is. Het onderzoek is nu in de uitwerkingsfase, maar wordt vast vervolgd.

Aangemelde vondsten

Overdracht collectie Ben de Graaf

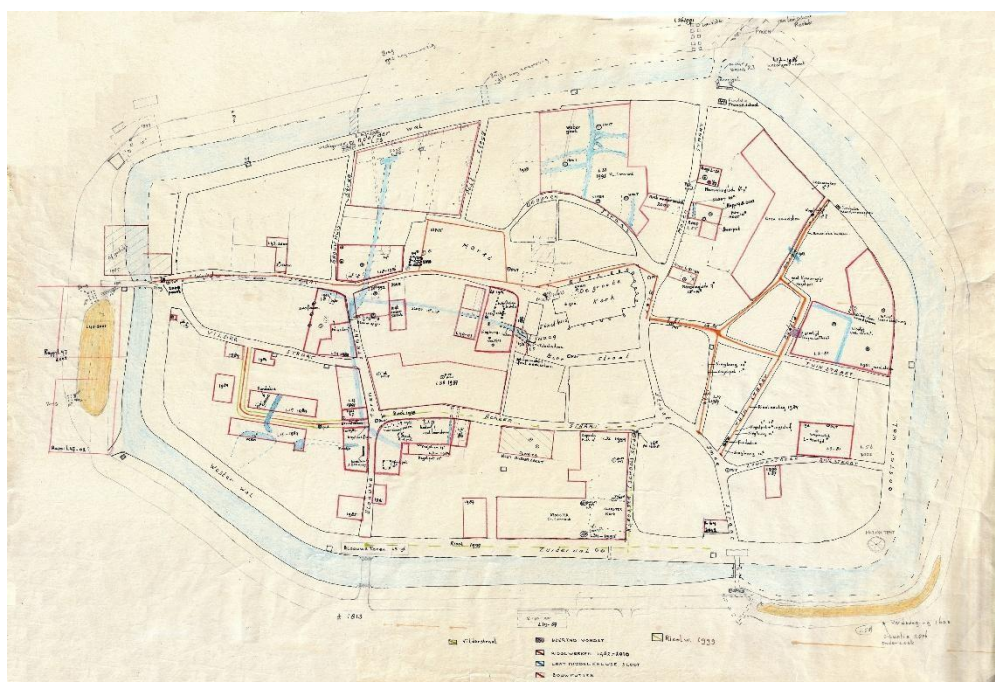
De overdracht van de collectie en het bijbehorend archief van Ben de Graaf aan het Historische Genootschap Lochem Laren Barchem, is dit jaar een belangrijke gebeurtenis geweest. Zijn collectie bestrijkt 40 jaar onderzoek in Lochem.

Dat deze collectie en alle documentatie daarbij naar het HGL komt, is een eer maar geeft ook verantwoordelijkheid. Enkele leden van de werkgroep richten zich nu speciaal op het goed inventariseren en toegankelijk maken er van.

Bekijken van enkele vondsten uit zijn collectie bij het tekenen van de overdracht op 16 oktober 2025, in de Veldmaat. Van l. naar r., Sietse Pen secretaris HGL, Ben de Graaf, Gerard Tiemessen, Arjen Dieperink

Op de kaart is aangegeven waar Ben de Graaf vanaf 1983 in de oude stad opgravingen en waarnemingen heeft gedaan

Bronstijd kokerbijl

13,5 x 4,5 2,1 cm, [wg-dossier 4201]

Metaaldetectorist Robbin de Jonge vond in de zomer nabij de Berkel bij Zwiep een fraaie bronzen kokerbijl (van het type Rheden, met versieringen van pseudo-vleugels en ook zijn er groeven zichtbaar over de gehele lengte van de kokerbijl). Hij heeft hem laten conserveren. Het is een fraaie aanvulling op de bronsvondsten die we inmiddels kennen binnen de gemeente. Zie ook vorig jaarverslag daarover. De bijl is ook al tentoongesteld tijdens de Open Monumentendag 13 september. De bijzondere vondst heeft ook publiciteit gekregen, oa in de Berkelbode, Erfgoednieuws Lochem en het Detector Magazine. De vondst blijft in het bezit van de vinder.

Collectie vondsten gedaan bij een voormalige boerderij.

De bewoner van de tot woonhuis omgebouwde boerderij aan de Whemerweg Almen heeft daar 25 jaar gewoond en ging verhuizen. In de loop der jaren heeft hij bij verbouwingen en werkzaamheden in de tuin allerlei vondsten gedaan: keramiëscherven, metaal, glazen flesjes, en ook hulzen en kogels uit de tweede wereldoorlog. Er is daar eind april 1945 flink gevochten. De locatie is in een gebied wat archeologisch mogelijk interessant is, vanwege middeleeuwse bewoning en grafvelden etc. in dat gebied.

Bij eerdere contacten met AWN en de archeologen van de gemeente Zutphen was vastgesteld dat er in elk geval eind middeleeuwse keramiek tussen zit. Waaronder een zogenoemde 'melkschaal' uit de 15de eeuw die deels uit scherven kon worden gereconstrueerd. Dat werd aangetroffen in een vroegere mestkelder bij afbraak van een oude schuur.

De meeste overige vondsten zijn van latere datum en tot zeer recent te dateren. Dat is allemaal tamelijk aan het oppervlak aangetroffen.

Aardewerkscherven en glas zijn overgedragen aan de werkgroep om uit te zoeken of er nog meer interessant ouder materiaal bijzit. Verder blijven de vondsten in het bezit van de vinder.

[wg dossier 6003]

Kleinere detector vondsten

Af en toe worden detector vondsten aan de werkgroep gemeld als die archeologisch belangrijk zijn. Als voorbeeld de hiervoor genoemde kokerbijl. Maar ook kleine vondsten kunnen interessant en informatief zijn vanwege de 'petite histoire' die er soms aan te verbinden zijn.

Edwin Rechterschot, lid van de werkgroep, meldde de vondst van een knoop bij de brug naar de Cloese. Zie bijgaande foto. [wg dossier 4114]

De informatie die erover van een geraadpleegde deskundige kreeg, was:

‘Deze knoop bestaat uit 2 of 3 verschillende aparte onderdelen: te weten de voorzijde, de achterzijde en mogelijk een los draadoog. Later in elkaar gestoken en op elkaar geperst of eigenlijk gefelst, zodat er een mooie knoop ontstaat. Deze techniek ontstaat rond 1820 en wordt de daaropvolgende 30 jaar steeds verbeterd. Deze knoop zal dateren uit die laatste periode en daarna. Ik schat tussen 1850 en 1900.’

Mr. Cornelis Jacob Sikesz was in de bovengenoemde periode Kasteelheer van De Cloese in Lochem. Uit publicaties is een afbeelding bekend van een huisknecht op De Cloese. De knopen van het uniform zijn voorzien van de letter "S". Zeer waarschijnlijk is dit zo'n knoop en heeft iemand, even buiten aan het werk, deze knoop verloren.

Eric Karssenbergh meldde aan de regioarcheoloog Stedendriehoek (Emile Eimermann) de vondst van twee kanonskogels (ca. 80 en 100 mm) bij de Cloese. De kleinste is mogelijk eerder een mortierkogel (gat is later gedicht met lood). Beide kogels zijn bij elkaar gevonden. [wg dossier 4301]

Inventarisatie vondsten in de gemeente Lochem

Een belangrijke activiteit van de werkgroep is het in kaart brengen van alle beschikbare informatie en kennis over archeologische vondsten in de gemeente Lochem. Het doel is deze informatie en kennis over de oude geschiedenis van deze regio en specifiek Lochem goed te documenteren en waar mogelijk die voor iedereen toegankelijk maken. De bedoeling is om daarmee het archeologisch beeld van de gemeente completer en bekender te maken.

Daarmee kan de bestaande archeologische waardenkaart van de gemeente worden aangevuld. Bij onderzoeken voorafgaand aan nieuwe bouwprojecten, wordt deze informatie ook inderdaad regelmatig bij de werkgroep opgevraagd.

Oudere rapporten en documenten worden bestudeerd en wordt in kaart gebracht welke vondsten (en/of herinneringen daarover) bij musea, depots en particulieren in bezit zijn. Die laatste zijn dan de zo genoemde 'toevalsvondsten' die worden aangetroffen bij werk op het land, in de tuin of met de metaaldetector. Naast beschrijven en registreren wordt, indien zinvol, de vondst verder onderzocht. Zo kan soms een benaming en datering meer precies bepaald worden. Ook eventuele conservering van bijvoorbeeld metalen voorwerpen kan overwogen worden.

De inventarisatie en database voor het deel van de gemeente Lochem dat de voormalige gemeente Gorsseel omvat, is op hoofdlijnen klaar. Nieuwe meldingen worden daarin opgenomen. Er wordt nu gekeken of dit ook in een GIS systeem (digitale kaarten) kan worden opgenomen.

Er is in 2025 ook een aanvang gemaakt met het maken van deze inventarisatie voor het gebied van de oorspronkelijke gemeente Lochem. De informatie uit het archief van Ben de Graaf zal daarin een belangrijk aandeel hebben.

Publieksvoorlichting

Interessante vondsten en informatie wordt opgenomen in het 'virtueel museum' van het Historisch Genootschap. De website is in 2024 anders opgezet en gesplitst.

Het virtueel museum vindt u nu onder <https://erfgoedlochem.nl>, specifiek onder de kop 'Bodemvondsten' <https://erfgoedlochem.nl/voorwerpen/bodemvondsten/>. Inmiddels blijkt een verdere aanpassing noodzakelijk, mede door het succes. Door het grote aantal items is het overzicht en daarmee toegankelijkheid verminderd. Komend jaar zal dat worden aangepakt.

De werkgroep archeologie heeft een eigen pagina binnen de website van het Historisch Genootschap <https://hglochem.nl/archeologie-old/>. Die zal ook opnieuw worden opgezet.

Publicaties, rapporten en kleine studies die dit jaar zijn verschenen:

- in OnsMarkenboek 2025 nr 1, 'Een kleine vondst, en grote blik terug in de tijd', door Jan Venselaar. Over een bronstijd vondst in Gorssel.

Presentaties en kleine tentoonstellingen

- 24 mei stand met informatie op Geschiedenisbeurs Laren,
- Daarbij tevens een lezing over archeologische vondsten rond Laren door Jan Venselaar
- 13 september, tijdens Open Monumentendag vitrine met vondsten en posters over de werkgroep, de opgravingen bij Beukenstein in 1983 (olv Ben de Graaf) en waarnemingen mbt de vroegere vestingwerken van Lochem.
- Ook was daar de mobiele Archeohotspot van de archeologische dienst Zutphen aanwezig. Daar was veel belangstelling voor.
- 13 december presentatie bij het HGL Geschiedenis Café, over de collectie Ben de Graaf, door Jan Venselaar.

Handouts van presentaties en routes, verslagen en rapporten worden zoveel mogelijk beschikbaar gemaakt via de websites van de in de deelnemende organisaties en/of kunnen bij een van de contactpersonen worden aangevraagd.

Overig archeologisch onderzoek in de gemeente Lochem in 2025

mede opgesteld door Emile Eimmermann, de regioarcheoloog Stedendriehoek.

De werkgroep houdt bij waar in de gemeente archeologisch onderzoek wordt gedaan. De werkgroep wordt daaraan voorafgaand in enkele gevallen door het betreffende onderzoeksbureau om informatie gevraagd: in 2025 gebeurde dat 6 keer.

In 2025 zijn er, uitgaande van de Archis meldingen, op 23 locaties onderzoeken gedaan/gemeld binnen de gemeentegrenzen. Dat ging voor de helft over bureauonderzoeken ter voorbereiding op mogelijk verder veldonderzoek. Een aantal daarvan betrof verzwarende van het elektriciteit, een kabelnetwerk en een watertransportleiding wat dus op termijn dus graven op een aantal trajecten en locaties zal betekenen.

Bijna alle andere meldingen betroffen veldonderzoek door boringen en proefsleuven. Het ging daarbij in het merendeel van de gevallen relatief kleinere ingrepen, verbouwingen en nieuwbouw in bestaande bebouwing, weg of leiding aanleg, op plekken waar al veel gebouwd is. In het algemeen

bleek na dit onderzoek dat de bodem al te sterk is verstoord en/of dat de archeologische waarde afwezig is.

Er is maar één archeologische opgraving in Archis gemeld, aan de Nijkampsweg. Daar lag een 17-18de eeuwse erf, het Heerdink. Op basis van eerder inventariserend veldonderzoek heeft het terrein een hoge archeologische verwachtingswaarde. Het complete opgravingsrapport is nog niet beschikbaar.

Verder was er de bovengemelde noodopgraving aan de Westerwal in Lochem.

Bij de regioarcheoloog Stedendriehoek Emile Eimermann zijn verder enkele projecten in behandeling genomen die nog niet allemaal zijn uitgevoerd. Hij heeft een aantal inventarisaties uitgevoerd (21 x), waarbij meestal geen vervolgonderzoek noodzakelijk bleek. Het gaat dan vooral om kleine particuliere initiatieven of natuurontwikkeling, waarbij de ondergrond zoveel mogelijk ontzien kon worden of de aanleg plaats kon vinden in zones met een lage archeologische verwachting. Zie hierna voor een overzicht van alle door de regioarcheoloog behandelde onderzoeken.

Enkele belangrijke waarnemingen

- Het proefsleuven onderzoek aan de Zutphenseweg, Gorssel heeft in tegenstelling tot de verwachtingen geen bijzondere resultaten opgeleverd. Er zijn geen sporen van bewoning aangetroffen of vondsten die aanleiding voor nader onderzoek zouden kunnen zijn. Het terrein is vrijgegeven en inmiddels staan de woningen er. Direct ten noorden wordt ook voor woningen geschikt gemaakt en gezien de hoge verwachting door de nabijheid tot de vindplaats Grooterkamp, zullen daar eerst nog proefsleuven worden aangelegd.

- Het proefsleuvenonderzoek aan de Lenderinkstege in Laren, heeft bewoningsresten aangetoond. Dat zal verder onderzoek noodzakelijk maken. (zie hiervoor)

- In Gorssel de Elfuursweg. Op basis van booronderzoek in 2024 was een hoge archeologische verwachting vastgesteld. Er is dit jaar geen verder onderzoek gemeld.

- In Lochem het plangebied Lochem Oost - Tusselerdijk, was bij proefsleuven onderzoek in een deel brons- en ijzertijd bewoning aangetroffen. Mogelijk verder onderzoek was nodig. Er is dit jaar geen verder onderzoek gedaan.

Contactpersonen bij de werkgroep

voor het Historische Genootschap: Jan Venselaar, archeologie@hglochem.nl

voor De Elf Marken: Dirk Jacques, d.jacques@planet.nl ([tevens secretaris platform](#))

voor Awn18: Gerard Tiemessen, awn18secretariaat@gmail.com

En we zoeken versterking van onze werkgroep. Er is nog veel te doen!

Volledig overzicht van de door de regioarcheoloog Stedendriehoek behandelde onderzoeken

door Emile Eimermann

DO – opgraving:

Nijkampsweg 5 door Transect: resten van het historische boerenerf zijn aangetroffen op de locatie van de gesloopte boerderij (de voorgevel wordt ingepast in de nieuwbouw). Deze resten gaan mogelijk terug tot sporen uit de 17^e-18^e eeuw). Een en ander wordt door Transect nader uitgewerkt.

IvOp – proefsleuven:

Gorssel – Zutphensweg (Smitskamp zuidelijk deel): vrijgave. De proefsleuven uitgevoerd door ADC ArcheoProjecten hebben geen archeologische resten opgeleverd. Net wat lager gelegen zone t.o.v. de aangrenzende dekzandwelingen.

Laren – Lenderinkstege (nieuwbouw Laren-Zuid): Proefsleuven zijn uitgevoerd door ADC ArcheoProjecten met als resultaat aanwezige bewoningsresten. Uitwerking is nog gaande.

Lochem – Hanzeweg 14: vrijgave en verstoorde profielen. Geen aanwijzingen voor een mogelijke redoute in de ondergrond. Het onderzoek is uitgevoerd door De Steekproef.

Nog uit te voeren gravende onderzoeken (proefsleuven en begeleiding):

- Gorssel – Smitskamp noordelijk deel: proefsleuvenonderzoek dient nog te worden uitgevoerd.
- Lochem – Zuiderbleek 16-18: proefsleuf door de stadsgracht.
- Lochem – Paasberg 4: boringen zijn uitgevoerd. Op een klein deel komt nog een proefsleuvenonderzoek.
- Lochem – Barchemseweg 20: Op basis van het booronderzoek dient nog een proefsleuvenonderzoek te worden uitgevoerd.
- Lochem – Nettelhorsterweg N825: proefsleuvenonderzoek dient nog te worden uitgevoerd.
- Lochem – Nijkampsweg 10: proefsleuvenonderzoek dient nog te worden uitgevoerd.
- Lochem-Koopdijk 1(b): Hier ligt een Programma van Eisen voor het uitvoeren van een archeologische begeleiding. De hoop is dat deze in 2026 kan worden uitgevoerd.

Inspectie/noodwaarneming:

Lochem – Westerwal 20: bij herinrichting is de stadsmuur geraakt en helaas deels uitgebroken. Het ontstane gat en de aan de kopse noordzijde nog intact deel zijn gedocumenteerd. Dit zou een mogelijkheid kunnen bieden tot het ter plekke zichtbaar maken van de stadsmuur in de ondergrond.

Specialistisch onderzoek:

Almen – crypte in de Almense kerk: een onderzoeksteam is bezig met het opzetten van specialistisch onderzoek. Aestematica heeft voorstudies verricht. De gewelfconstructie en uitermate goede conservering van de begraven personen (natuurlijke mummificering) worden bedreigd. Stichting Almens Crypte maakt zich daarom hard voor de hoognodige renovatie en het uitvoeren van vernieuwend onderzoek op de mummies.

IvO-Oo – bureau-boorstudies:

Almen - Stopdijk 4: vrijgave.

Gorssel – Bloemenkamp: vrijgave.

Harfsen – aanleg fietspad: booronderzoek dient nog te worden uitgevoerd.

Laren – Ooldselaan 9: intacte bodemprofielen.

Lochem – Dochterenseweg 27: vrijgave.

Lochem – Plangebied Hessenweg: vrijgave, laaggelegen gronden en verstoorde bodemopbouw.

Lochem – Hessenweg 5: vrijgave, diepe verstoringen.

Lochem – Kwinkweerd 3: vrijgave.

Nog uit te voeren booronderzoeken:

- Epse Gorssel Zutphen Kabels ABU (uitkomsten niet bekend)
- Gorssel – Noordoost Nieuwbouw
- Harfsen – Zuidwest Nieuwbouw
- Harfsen-Laren Netverzwaring
- Laren - Nengersteeg 2
- Lochem - Nieuwstad 8 (uitkomsten niet bekend)
- Tracé Lochem – Hof van Twente (uitkomsten niet bekend)
- Zutphen-Gorssel-Deventer-Harfsen – Liander nieuwe ringleiding: booronderzoek op enkele tracé-delen.

BO - Bureauonderzoeken:

Epse - Epsewaarden (bureauonderzoek): Nog onduidelijk of er een aansluitende archeologische begeleiding is uitgevoerd naar de historische duikers en WOII-resten. De in de landelijke database aangegeven vermoedelijke Romeinse vindplaats blijkt gebaseerd te zijn op een administratieve fout.

Lochem – Goorseweg 27 Intratuin: vrijgave reeds door oud-regioarcheoloog Harry Pape afgegeven.

Lochem – Landgoed De Wierse: Mogelijk nog een archeologische begeleiding voor beekdalonderzoek

Lochem – Landgoed Wildenborch: geen vervolg.

Barchem – Tobbert 2: Vrijgave (studie reeds in 2019 uitgevoerd).

Barchem – Vordenseweg 9: vrijgave.